

UDK 821.133.1.09

UDK 7.036

Pregledni rad

Marjana ĐUKIĆ (Podgorica)

Institut za strane jezike – Podgorica

marjana2002@yahoo.fr

ODGOVORI PROLAZE, PITANJA OSTAJU

(Antoan Kompanjon, *Pet paradoksa modernosti*, prevod
Bojana Tenjović, Institut za crnogorski jezik i književnost, 2012)

Izdavačkim poduhvatima Instituta za crnogorski jezik i književnost može se bez ikakve sumnje pridodati prevod i objavljivanje znamenitog francuskog teoretičara književnosti Antoana Kompanjona. Budući da nije mnogo preveden, rad će situirati književnoteorijski pristup Antoana Kompanjona u okviru savremenih teorijskih koncepata, a isto tako predstaviti metode i probleme koje autor tretira u studiji *Pet paradoksa modernosti*.

Ključne riječi: *Kompanjon, teorija, istorija, modernost, postmodernost, avangarda*

Duga i znamenita tradicija francuske književnoteorijske misli, koja podrazumijeva polemike i borbe koliko nova otkrića i stvaranje sistema i teorija, sredinom XX vijeka doživjela je vjerovatno najsajjniji trenutak. Talas strukturalizma, te velike revolucije ljudske misli, bitno će odrediti književnoteorijska istraživanja. Predavanja Rolana Barta postaju jedino, doduše vanuniverzitetsko, žarište novog znanja, a među slušaocima se formira sigurno najznačajnija generacija u francuskoj kritici, prije svih Žerar Ženet, Cvetan Todorov, Klod Bremon, a nesumnjivi autoriteti su De Sosir, Klod Levi-Stros, Roman Jakobson, ruski formalisti. Da bi izbjegli psihoanalitička tumačenja kao i komunizam, maoizam, trockizam i slične bizarne francuske grupacije, Ženet i Todorov 1968. godine osnivaju u izdavačkoj kući *Seuil* ediciju „Poétique“, a dvije godine kasnije časopis istog imena. Izdanja i tekstovi koje će objaviti kapitalni su u stvaranju čuvenog, napadanog i branjenog, formalnog metoda u proučavanju književnosti.

Antoan Kompanjon (Antoine Compagnon, 1950) u Parizu je u to doba student, sluša Jakobsona, Fukoa, Levi-Strosa, Rolana Barta i od nesudenog inženjera postaje danas najznačajniji i najpoznatiji francuski teoretičar i profesor književnosti. Na mjestu na kojem je slušao Jakobsona postao je profesor. Slavni Collège de France, studij bez diploma, slobodan, otvoren i besplatan, prestižna je kuća francuskog visokog obrazovanja, a predavači su zastrašujućeg respekta: Valeri, Bergson, Bedije, Benvenist, Bart, Fuko, danas Mišel Zink, za srednjovjekovnu književnost i od 2006. godine Antoan Komapanjon za predmet kojem je dao ime Francuska moderna i savremena književnost: istorija, kritika, teorija.

Osim što je bio na izvoru francuske nove kritike i u središtu stvaranja novih teorija u oblasti nauke o književnosti i humanističkih nauka uopšte, Kompanjonovo odrastanje i formiranje vezano je i za američki obrazovni sistem (kao srednjoškolac, a mnogo kasnije kao profesor na brojnim američkim univerzitetima, najduže na Kolumbiji, Njujork).

Formiranje između dviju kultura čini upravo Kompanjona jedinstvenim poznavaoce kako francuskog strukturalizma, tako pod poststrukturalizmom iniciranih američkih *studies*, i što je još važnije, uvijek moderan, taj veliki poznavalac modernosti, posmatra s istim zanimanjem, znanjem i žarom savremena kretanja u literaturi, kulturi i naravno teoriji i istoriji književnosti. Poznati francuski prezir američke akademske misli s jedne strane, i vrlo selektivan, pragmatičan izbor francuskih teoretičara na američkim kampusima s druge strane, prevaziđeni su Kompanjonovim američko-francuskim formiranjem, kao i teorijskokritičkim i pedagoškim radom. Njegovi najvidljiviji autoriteti su Rolan Bart i Pol de Man, Bodler i Montenj, no cjelokupna evropska teorijska misao zajedno s najnovijim američkim teoretičarima, kao što su Grinblat, Baba, Said, nasljeđe je sa kojim Kompanjon polemíše, razmišlja, koje razotkriva podstičući čitaoce na sličan poduhvat.

Kod nas je Kompanjon poznat po znamenitoj studiji *Demon teorije* (Svetovi, Novi Sad, 2001, u Francuskoj objavljena 1998. godine) u kojoj preispituje dostignuća, rezultate i otkrića strukturalističkih i poststrukturalističkih književnih teorija. Analizom sedam književnih koncepata – književnost, autor, svijet, čitalac, stil, istorija i vrednovanje, Kompanjon se vraća izvornim pitanjima književnosti i teorije, pitanjima koja ne prestaju da se postavljaju ni nakon svih velikih teorijskih koncepcija XX vijeka.

Kompanjon je protivnik teorije kao pedagoške jedinice, teorije kao univerzitetskog udžbenika, tražeći „teorijsku avanturu a ne teoriju kao sholastiku“. Dosljedan u metodu, Kompanjon zaista budi čitalačku obamrlost predstavljajući teoriju i književnost kao otvorena pitanja na koje ćemo neprestano davati odgovore. U stalnoj polemici s institucionalizovanim književnim

proučavanjima i *doxom*, otkriva nam nova viđenja i paradokse naizgled riješenih i definisanih književnoteorijskih i umjetničkih pojmova i koncepata.

Kompanjon je u nauku o književnosti zakoračio velikom studijom o citatu i citiranju, *Druga ruka (La Seconde main ou le travail de la citation*, Seuil, 1979). Veliki problem *već rečenog* autor analizira preko citata, ne samo kao oblika, nego i preko rada na citatu, dakle kao funkcije i kao čina. Iz bogate bibliografije pomenućemo još neke od naslova: *Treća Republika Književnosti*, Seuil, 1983, *Prust između dva vijeka*, Seuil, 1989, *Poznajete li Brintjera?*, Seuil, 1997, *Antimoderni, od Žozefa de Metra do Rolana Barta*, Gallimard, 2005.

Pet paradoksa modernosti (Seuil, 1990) studija je u kojoj Kompanjon preispituje pojmove modernosti, postmodernosti i avangarde. Kriterijumi u redefinisanju tih možda i previše rabljenih termina jesu odnos prema „novom“, što je od Bodlera kvalitet moderne umjetnosti, zatim vjera u budućnost i generalno vrijeme kao kategorija. Autor pruža zanimljiv prikaz odnosa teorije i umjetnosti, odnos elitne i masovne umjetnosti i najzad strast poricanja, negacije. Preko tih pet paradoksa, kako ih definiše autor, otvaraju se brojna teorijska pitanja: tradicija, progres, istorija, a autor znalački polemíše s relevantnim teoretičarima moderne i postmoderne, od Ničea do Habermasa, od Fridriha do Liotara. Studija *Pet paradoksa modernosti* jeste teorija umjetnosti jednoga određenog perioda istorije umjetnosti koju Kompanjon fiksira preko pet ključnih tačaka, pet kriznih trenutaka.

Modernost počinje čuvenim Bodlerovim „novim“ kojim se završava *Cvijeće zla*, a koje će prihvatiti Rembo, što predstavlja prvi period pregleda. Umjetnost druge polovine XIX vijeka, koju će osim pomenutih pjesnika označiti Flober i u slikarstvu Manet i Kurbe, prema Kompanjonovoj analizi karakterišu nezavršenost, fragmentarnost, gubitak značenja i autonomija djela. Druga velika kriza vezana je za značajnu godinu u francuskoj umjetnosti, 1913, kada se pojavljuju kolaži Braka i Pikasa, Kandinski i njegova apstraktna umjetnost, Apolinerovi kaligrami, prva knjiga Prustovog romana *U potrazi za izgubljenim vremenom* i, naravno, Marsel Dišan, pravi predstavnik avangarde. Odnos teorije i umjetnosti, koji u Kompanjonovom čitanju daje nove i zanimljive rezultate, prati se u trećem periodu, oko 1924. godine koju označava pojava nadrealizma. Kiriko, Dali, Magrit, pored moćnog Bretona i njegovog kruga, posmatraju se preko Adorna, Benjamina, Birgera. Period poslije Drugog svjetskog rata do čuvene 1968. godine označava prelazak umjetnosti na američko tlo – Polok, pop-art, ali Kompanjon ne lišava čitaoca književnoteorijskih bitnih dešavanja u Francuskoj pa se osvrće na novi roman, novu kritiku i francuske post-strukturaliste. Konačno, peti krizni momenat je posve američki, postmoderna osamdesetih godina XX vijeka. Od arhitekture do književnosti i teorija postmoderne, Kompanjon svoje paradokse završava povratkom Bodleru. Krug je zatvoren.

Erudicija i smjelo poigravanje aporijama skrivenim u teorijskim konceptima i definicijama, antidogmatski pristup i suptilni subjektivni stav pridružuju *Pet paradoksa modernosti* slavnoj tradiciji francuske teorijske misli. Teorija, istorija, kritika, kakav je Kompanjovov profesorski pristup, istovremeno prate stvaralaštvo i refleksiju, umjetnost i „teror“ teorije, u jednom ipak istorijskom slijedu. Dovodeći u sumnju sve, pa i sopstveno tumačenje, Kompanjon čitaocu pruža priliku ne samo da preispituje odgovore, nego da se prije svega vrati pitanjima.

Marjana ĐUKIĆ

ANSWERS PASS, QUESTIONS REMAIN

(Antoine Compagnon, *The Five Paradoxes of Modernity*, translation by Bojana Tenjović, Institute for Montenegrin Language and Literature, 2012)

Publishing the translation of a book by renowned French literary theorist Antoine Compagnon is certainly among the publishing achievements of the Institute for Montenegrin Language and Literature. Since Compagnon's works were not translated much, the paper will try to position his literary-theoretical approach in the framework of modern theoretical concepts, and will present the methods and problems treated by the author in *The Five Paradoxes of Modernity*.

Key words: *Compagnon, theory, history, modernity, post-modernity, avant-garde*